

наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків), яку містить Реєстр методик проведення судових експертиз [2]. На відміну від Васильківської, Миколаївську справу ще не вирішено на користь потерпілих, однак ми сподіваємось на її позитивне завершення.

Перелік джерел посилання

1. Вакулєнко О. Л., Мельник М. Т., Проскурня А. С. Методика визначення глибини моральних страждань та фінансового еквіваленту компенсації завданої шкоди індивіду та групі. Київ, 2019. 63 с.
2. Реєстр методик проведення судових експертиз [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України [офіційний вебпортал]. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/25> (дата звернення: 28.01.2022).

Світлана Петрівна Дерев'янка,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної,
вікової та соціальної психології Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2946-1444>, e-mail: svetl7788@ukr.net

Проблемні питання експертизи особистості потерпілого під час встановлення моральної шкоди

Svetlana Derevyanko

Problematic Issues of Forensic Psychology Evaluation of Victim's Identity while Moral Harm Determination

Анотація. У запропонованих матеріалах розглянуто методологічні та методичні проблемні питання експертизи особистості потерпілого під час встановлення моральної шкоди.

Ключові слова: методологічні проблеми, моральна шкода, експертиза особистості.

Abstract. In offered materials methodological and methodical problematic issues of forensic examination of the victim's identity while moral harm determination are considered.

Keywords: methodological issues, moral harm, forensic personality examination.

Сьогодні стрімко зростає кількість громадян, які звертаються до суду з позовом щодо отримання компенсації за нанесену моральну шкоду з боку інших осіб. У зв'язку з цим актуалізується проблема проведення психологічної експертизи особистості потерпілого. Проте для нашої країни це достатньо нова практика, яка ще не повністю регламентована, до того ж бракує чітких відповідей на питання методологічного й методичного характеру.

Методологічні аспекти зазначеної проблематики пов'язані з наступними наріжними питаннями: по-перше, на сьогодні відсутня єдина думка стосовно змісту поняття «моральна шкода»; по-друге, недостатньо визначеним є правовий статус судового експерта-психолога [6; 10].

Умовно можна виокремити два основних підходи щодо сутності поняття «моральна шкода». Перший підхід (позначимо його як особистісний) презентує моральну шкоду як завдані моральні страждання внаслідок психотравмувального впливу [2]; душевні страждання, викликані протиправною поведінкою проти громадянина та його близьких [3, с. 168]; моральні або фізичні

страждання, завдані діями (або бездіяльністю) інших осіб щодо завдання шкоди нематеріальному благополуччю громадянина [4, с. 59], [9, с. 63]; приниження честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральні переживання у зв'язку з ушкодженням здоров'я [11, с. 140].

Другий підхід (умовно названий суб'єктним) розкриває зміст моральної шкоди як наявності моральних страждань, що спричиняють негативні зміни психічної діяльності особи, утруднюють її подальшу адаптацію (оскільки має місце нестача психічних ресурсів) [10, с. 223]; як вияву психофізичних втрат немайнового характеру, що виникли внаслідок душевних, психічних, фізичних страждань й унеможливають продовження активного суспільного життя; порушують спілкування з оточуючими людьми [1, с. 15].

Як бачимо, за змістом наведені визначення є доволі близькими один до одного, проте відсутнє єдине категоріальне поле. Моральна шкода водночас є моральним стражданням, душевним болем, приниженням гідності, а також психофізичною втратою.

Правовий статус судового експерта-психолога на сьогодні також не достатньо конкретизовано. Більшість науковців вважає, що компетентність психолога під час експертизи щодо завдання моральної шкоди особі полягає у встановленні факту негативних індивідуально-психологічних змін в її особистості [4; 10]. Однак думки дослідників різняться з приводу правомірності використання експертом-психологом відповідних психодіагностичних засобів, що спричиняє наступну групу проблематичних питань методичного характеру, пов'язаних із проведенням експертизи особистості потерпілого під час встановлення моральної шкоди.

Методичні аспекти констатованої вище проблеми полягають у відсутності чітко визначеного переліку психодіагностичних засобів, які б мали використовувати психологи-експерти під час проведення експертизи особистості потерпілого під час встановлення моральної шкоди, а також у невизначеності алгоритму експертної діагностики моральної шкоди [2; 3; 7].

У своїй роботі психолог-експерт може застосовувати як основні методи психології (бесіду, спостереження, експеримент), так і спеціальні методики, занесені до Державного реєстру методик проведення експертиз в Україні. Наразі із зазначеного Реєстру доволі значну кількість методик вилучено з обігу, а для експертизи

особистості потерпілого під час встановлення моральної шкоди рекомендовані два основних методичних засоби — Методика психологічного дослідження у справах щодо завдання моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (розроблена 2017 р. Харківським НДІСЕ (нині — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса») Міністерства юстиції України) і Методика судово-психологічної експертизи емоційних станів стресу та фрустрації (запропонована 2019 р. Полтавським відділенням того самого Центру) [5]. Однак, під час їх реалізації також виявляються певні труднощі методичного характеру [8].

Доволі ґрунтовну теоретико-методологічну базу має розробка української дослідниці М. Б. Коробіциної — методика ПАК (методика психологічної експертизи особистості потерпілого при встановленні величини моральної шкоди) [3], проте цей психодіагностичний засіб не занесено до Реєстру рекомендованих методик.

Е. Б. Сімакова-Єфремян відзначає, що труднощі у розробленні методичних засобів щодо проведення судово-психологічної експертизи можуть бути пов'язані зі складнощами у дотримуванні правил щодо внесення конкретних психодіагностичних засобів до Державного реєстру методик проведення експертиз в Україні (оскільки при цьому необхідно враховувати відповідні вимоги до структурних компонентів методики та чіткості критеріїв експертної оцінки) [7].

Отже, щодо експертизи особистості потерпілого під час встановлення моральної шкоди можна констатувати наявність проблемних питань методологічного та методичного спектру, які наразі вимагають свого розв'язання.

Перелік джерел посилання

1. Васильєв В. Окремі питання визначення поняття моральної (немайнової) шкоди. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32. С. 10—15.
2. Гордієнко К. О. Проблема психодіагностики моральної шкоди. *Популізм та політика постправди: виклики та перспективи* : зб. мат-лів VIII Нац. конвенту Міжнар. асоц. студ. політич. науки (Острого, 03—04.05.2018). Острого, 2018. С. 51—54.

3. Коробицына М. Б. Методика психологической экспертизы личности потерпевшего при установлении величины полученного морального ущерба: базовая схема авторской методики. *Правова держава*. 2011. № 11. С. 168—176.
4. Полянская В. А. Психологический компонент морального вреда как предмет судебно-психологической экспертизы. *Сибирский юридический вестник. Вопросы криминалистики и судебных экспертиз*. 2007. № 1. С. 59—62.
5. Реєстр методик проведення судових експертиз [Електронний ресурс]. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2022).
6. Рычкова Н. Ю., Лисняк М. А. Экспертная оценка морального вреда. *Вестник Сибирского юридического института*. 2012. № 1. С. 197—201.
7. Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблеми формування структури методик комплексного судово-експертного дослідження. *Ароцкерівські читання : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю від дня народж. видат. вченого-криміналіста, д-ра юрид. наук, проф. Л. Ю. Ароцкера*. Харків, 2017. С. 48—49.
8. Стрельникова Л. В. Методика 14.1.75 [Електронний ресурс]. URL: https://protocol.ua/ua/metodika_14_1_75_abo_plodi_otruynogo_dereva/ (дата звернення: 10.02.2022).
9. Угрозы безопасности личности: экспертная оценка и психологические аспекты защиты личности (материалы круглого стола). *Человек, сообщество, управление*. 2011. № 4. С. 48—73.
10. Халявка Ю. Г., Тульвінська А. Ю. Правовий статус судового експерта-психолога у справах про відшкодування моральної шкоди. *Наукові перспективи*. 2021. № 11. С. 218—230.
11. Ходанович О. В. Проблеми й перспективні напрями розвитку судово-психологічної експертизи «моральної шкоди». *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. №. 3. С. 139—148.

Олена Олександрівна Євдокімова,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології
та психології, Харківський національний університет внутрішніх справ
МВС України, м. Харків, Україна, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>, e-mail: elena25eva@gmail.com

Психологічна робота з дітьми, які стали потерпілими, свідками або учасниками кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статеві недоторканості

Olena Yevdokimova

Psychological Work with Children who Have Become Victims, Witnesses or Participants in Criminal Offenses against Sexual Freedom and Sexual Integrity

Анотація. У тезах розглянуто специфіку роботи психолога з дітьми, які стали жертвами або свідками злочинів сексуального характеру. Наголошено на аморальності та цинічності сексуальних злочинів проти дітей. Виокремлено функціональні завдання роботи психологів у «зелених кімнатах».

Ключові слова: сексуальний злочин, дитина, правопорушення, «зелена кімната», психологічна травма, жертва, свідок.

Abstract. This paper considers the specifics of the psychologist's work with children who have become victims or witnesses of sexual crimes. Immorality and cynicism of sexual crimes against children are emphasized. Functional tasks of psychologists' work in green rooms are highlighted.

Keywords: sexual crime, child, offense, green room, psychological trauma, victim, witness.

2021 року в Україні було зареєстровано 478 кримінальних правопорушень проти статеві свободи та недоторканості дітей. Сайти українських новин продовжують рясніти інформацією про злочини сексуального характеру, скоєні проти дітей та підлітків:

- Деснянський суд виніс вирок 38-річному фотографу, який примушував 9-річну дівчинку до створення відвертих фото «недитячого» характеру. Педофіл отримав 9,5 років позбавлення волі;
- у Львові поліція затримала педофіла;
- в Івано-Франківську батько-педофіл довів доньку до самогубства;